

Практика соціальної роботи

УДК 316.334:005.953.2

*Боделан М. В.,
старший викладач кафедри
соціальної роботи
та кадрового менеджменту,
Одеський національний
політехнічний університет
(Одеса, Україна)*

КРИТЕРІАЛЬНИЙ АПАРАТ З ДІАГНОСТУВАННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЩОДО ВУЛИЧНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

У статті проаналізовано зміст понять “критерій”, “показник”; визначено критерії та показники функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників щодо вуличної соціальної роботи з урахуванням специфіки функцій вуличної соціальної роботи та сутності знань, умінь, навичок і якостей, необхідних соціальному працівнику для її виконання. Визначені та розкриті рівні функціональної компетентності майбутнього соціального працівника щодо вуличної соціальної роботи: достатній, середній, низький.

***Ключові слова:** вулична соціальна робота, вуличний соціальний працівник, функціональна компетентність, критерій, критеріальний апарат.*

В статті охарактеризовані поняття “критерій”, “показатель”; определены критерии и показатели функциональной компетентности будущих социальных работников в уличной социальной

работе с учетом специфики функций уличной социальной работы и сущности знаний, умений, навыков и качеств, необходимых социальному работнику для ее выполнения. Определены и раскрыты уровни функциональной компетентности будущего социального работника относительно уличной социальной работы: достаточный, средний, низкий.

Ключевые слова: *уличная социальная работа, уличный социальный работник, функциональная компетентность, критерий, критериальный аппарат.*

The article presents analysis the contents of concepts “criterion”, “index”; also defined criterions and indices functional competency future social workers in street social work according to specific character of street social work functions and the point of knowledge, skills, abilities and qualities necessary social worker for discharging. They're defined and considered the levels functional competency of future social workers in street social work – sufficient, middle and low.

Keywords: *street social work, street social worker, functional competency, criterion, criterion apparatus.*

Постановка проблеми. Необхідність виявлення стану сформованості в майбутніх соціальних працівників функціональної компетентності щодо вуличної соціальної роботи зумовила визначення та обґрунтування відповідного критеріального апарату, а також методики діагностування досліджуваної компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблем формування функціональної компетентності фахівців різного профілю (О. Гамаги, Г. Сорокіної, Н. Самсутіної, М. Торган та ін.) показав неоднозначність підходів щодо визначення критеріїв для її діагностування.

Мета статті – схарактеризувати критеріальний апарат з діагностування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників щодо вуличної соціальної роботи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно з довідковою літературою, критерій – це ознака, за якою відбувається оцінка, класифікація чого-небудь [2]; міряло оцінки істинності судження або факту класифікації [1]; загальна ознака, за якою одне рішення обирається з множини можливих [5]; засіб, за допомогою якого вимірюються рівні, ступені прояву певного явища [3]; показник, за яким можна судити про ефективність певного процесу [4]. Водночас показник – це явище, подія, що свідчить про хід будь-якого процесу [6]. Отже, критерій

є сукупністю основних показників, що розкривають певний рівень будь-якого явища, а ступінь сформованості показників визначається шляхом фіксації відповідних критеріїв на різних рівнях [4].

В основу діагностування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників щодо вуличної соціальної роботи було покладено ідею М. М. Торган, згідно з якою для здійснення певних професійних функцій фахівцю необхідно не тільки опанувати певні знання, але й усвідомлено їх застосовувати; не тільки мати засновані на цих знаннях практичні вміння, але й бути здатним адаптувати їх до мінливих ситуацій професійної діяльності; не тільки володіти необхідними для виконання професійних функцій якостями, але й постійно, усталено виявляти їх, активізувати, щоб забезпечувати ефективність власної діяльності [7].

Враховуючи специфіку функцій вуличної соціальної роботи та зміст знань, умінь, навичок і якостей, необхідних соціальному працівнику для її виконання, критеріями діагностування функціональної компетентності студентів щодо вуличної соціальної роботи було обрано: усвідомленість – неусвідомленість знань; гнучкість – ригідність умінь; усталеність – неусталеність прояву професійно важливих та особистісних якостей.

Розкриємо зміст зазначених критеріїв і показників до них більш детально.

Критерій “усвідомленість – неусвідомленість знань” означає, що майбутній соціальний працівник має конкретне, чітке уявлення щодо явищ, які вивчаються, розуміє закономірності їх прояву, а також механізми встановлення взаємозв’язків і відношень між ними, розрізняє суттєві та несуттєві зв’язки. Зазначений критерій свідчить також про те, що майбутній соціальний працівник усвідомлює необхідність набуття знань щодо вуличної соціальної роботи, володіє різними способами їх отримання.

Показниками критерію “усвідомленість – неусвідомленість знань” було обрано: неформальність, особистісну значущість знань; оперативність, дієвість знань; перенесення знань.

Так, показник “неформальність, особистісна значущість знань” свідчить про те, що соціальний працівник розуміє значущість знань із соціальної роботи і суміжних наук для ефективного виконання професійних функцій, здатен застосовувати їх у різноманітних ситуаціях ведення випадку клієнта з урахуванням специфіки його проблеми, вирішує проблему клієнта комплексно, в різних напрямках.

Показник “оперативність знань” майбутнього соціального працівника характеризується швидкістю входження в проблему клієнта, швидкістю вибору необхідних методів і технологій соціальної роботи, необхідних для її ефективного розв’язання, а також здатністю ведення випадку кількох клієнтів одночасно, здатністю одночасно виконувати кілька різних професійних функцій під час проведення вуличної соціальної роботи тощо.

Показник “перенесення знань” свідчить про те, що майбутній соціальний працівник здатен застосовувати здобуті знання не тільки в типових ситуаціях вирішення проблем клієнтів, але й в ускладнених умовах вуличної соціальної роботи, з урахуванням індивідуального, специфічного змісту проблеми кожного клієнта і залученням необхідних фахівців різних галузей.

Щодо критерію “гнучкість – ригідність умінь”, то гнучкість означає, що майбутній соціальний працівник здатен правильно обирати й ефективно застосовувати відповідні проблемі клієнта вуличної соціальної роботи технології та методи соціальної роботи, оперативно корегувати їх відповідно до отриманих результатів. Ригідність, навпаки, свідчить про нездатність майбутнього соціального працівника змінювати заплановану для ведення випадку програму діяльності в умовах, які об’єктивно потребують її перебудови, враховувати думку різних фахівців для її корегування. Ригідність умінь утруднює співпрацю з міждисциплінарними групами і владою, уповільнює встановлення контактів і обмін необхідною інформацією. Вважаємо, що ефективність вуличної соціальної роботи безпосередньо залежить від гнучкості умінь майбутнього соціального працівника під час виконання функцій вуличної соціальної роботи.

Показниками критерію “гнучкість – ригідність умінь” було обрано: здатність адаптуватися, пристосовуватися до ситуації; відповідність умінь нормам посадових обов’язків.

Здатність адаптуватися до ситуації, як показник критерію “гнучкість – ригідність умінь”, спрямована на подальший розвиток професійної діяльності вуличного соціального працівника. Саме здатність адаптуватися до ситуації допомагає вуличному соціальному працівнику досягти взаєморозуміння, врахувати інтереси клієнтів, дотримуючись норм і цінностей соціальної роботи в цілому. Оскільки вулична соціальна робота передбачає різні стресові ситуації, можуть змінюватися мета, методи та технології роботи з клієнтом або створюватися нові. Тому саме здатність адаптуватися допомагає фахівцю знаходити різні варіанти виходу з них і правильно реагувати на них.

Показник “відповідність умінь нормам посадових обов’язків” на-самперед спрямований на реалізацію посадової інструкції соціального працівника під час виконання вуличної соціальної роботи, розробленої на основі законів України “Про охорону праці”, Кодексу законів “Про працю України” та “Етичного кодексу соціального працівника”. Така інструкція розкриває загальні положення, посадові обов’язки, права соціального працівника, ступінь його відповідальності. Соці-альний працівник може працювати в різних структурах (пенітенціар-на, медична, освітня тощо), тому посадові інструкції можуть відрізня-тись одна від одної. Але згідно із загальними посадовими обов’язками, соціальний працівник повинен: реалізовувати професійні функції на високому рівні; знати та використовувати законодавчо-нормативні акти, спрямовані на соціальний захист і соціальне обслуговування на-селення. На нашу думку, саме ці положення визначають посадову інструкцію для вуличного соціального працівника.

“Усталеність – неусталеність прояву професійно важливих та осо-бистісних якостей”, як критерій діагностування функціональної ком-петентності майбутніх соціальних працівників щодо вуличної соціальної роботи, свідчить про їхню спроможність переходити від усталеної до гнучкої поведінки, активний вияв їхніх якостей, що впливає на вмін-ня бачити перспективи професійного розвитку; програмування і про-гнозування впливу на об’єкти соціальної роботи всіх соціальних інсти-тутів суспільства. Неусталеність, відповідно, має протилежне значення.

Показниками означеного критерію виступили: стабільність прояву якостей та їх активізованість.

Показник “стабільність прояву якостей” свідчить про забезпечення сталості, збереження незмінності властивостей вуличного соціального працівника, що потребує їх постійної активізації.

Показник “активізованість якостей” означає активний прояв у вуличного соціального працівника його особистісних і професійно важливих якостей, що сприяє успішному здійсненню професійних функцій.

Визначені критерії та їх показники дозволили схарактеризувати рівні функціональної компетентності майбутнього соціального пра-цівника щодо вуличної соціальної роботи. Такими рівнями було об-рано: достатній, середній, низький.

Так, *достатній рівень* функціональної компетенції вуличних со-ціальних працівників характеризується усвідомленістю значущості знань з вуличної соціальної роботи; сучасних теорій із суміжних на-ук; технологій і методів соціальної роботи, її етики та законодавчої

бази; ведення документації тощо. Вуличний соціальний працівник з достатнім рівнем сформованості функціональної компетентності здатний оперативно застосовувати набуті знання на практиці, переносити їх з однієї ситуації вуличної соціальної роботи на інші, успішно вести різні випадки клієнтів. Вони вдало встановлюють контакти й обмінюються інформацією з клієнтами вуличної соціальної роботи, колегами, між дисциплінарними групами, владою тощо; співпрацюють із різними фахівцями для вирішення проблем клієнтів, а також соціальних, педагогічних, етичних проблем суспільства в цілому; добирають доцільні технології та методи соціальної роботи відповідно до категорії клієнтів і їх ситуації; збирають й аналізують інформацію для повної оцінки ситуації клієнта; розробляють індивідуальний план допомоги клієнтам та ставлять соціальний діагноз з урахуванням ризику повторення; ведуть робочі записи, готують звіти, листи; оцінюють досягнуті результати, корегують подальшу роботу з клієнтом. У процесі діяльності дотримуються законодавства, правил і угод, що визначають загальні вимоги до соціальної роботи. Вміння вуличних соціальних працівників, функціональна компетентність яких сформована на достатньому рівні, відповідають нормам посадових обов'язків, а їх прояв не залежить від складності проблеми клієнта. Вони налаштовані на безперервний саморозвиток, а їх особистісні та професійно важливі якості (звічливість, емоційна рівноваженість, спостережливість, безкорисливість, відповідальність) виявляються стабільно й активно, що сприяє успішному виконанню професійних функцій.

Середній рівень функціональної компетенції вуличних соціальних працівників характеризується поверховою або частковою усвідомленістю значущості базових знань з вуличної соціальної роботи; сучасних теорій суміжних наук; технологій і методів соціальної роботи; етики та законодавчої бази соціальної роботи. Вони не завжди оперативно застосовують свої знання на практиці, переносять їх з однієї ситуації вуличної соціальної роботи на інші; встановлюють контакти й обмінюються інформацією з клієнтами вуличної соціальної роботи, колегами, міждисциплінарними групами, владою, що призводить до окремих помилок у процесі виконання професійних функцій. Не завжди правильно добирають доцільні технології та методи соціальної роботи відповідно до категорії клієнтів і їх ситуації, мають утруднення щодо ведення кількох випадків різних клієнтів вуличної соціальної роботи одночасно. Збір та аналіз інформації, необхідної для повної оцінки ситуації клієнта, розробки індивідуального плану допомоги клієнту

і встановлення соціального діагнозу, не завжди відбувається системно, з урахуванням розрахунку ризику повторення. Вміння вуличних соціальних працівників із середнім рівнем сформованості функціональної компетентності відповідають нормам посадових обов'язків, але їх прояв зазвичай залежить від складності проблеми клієнта. Їхні особистісні й професійно важливі якості виявляються не завжди стабільно й активно.

Низький рівень функціональної компетенції вуличних соціальних працівників характеризується неусвідомленістю значущості базових знань з вуличної соціальної роботи. Вони не здатні оперативно застосовувати свої знання на практиці, переносити їх з однієї ситуації вуличної соціальної роботи на інші, не завжди дотримуються моральних норм, етики та законодавчої бази соціальної роботи. Не вміють добирати технології й методи соціальної роботи, не завжди співпрацюють із різними фахівцями для вирішення проблем клієнтів вуличної соціальної роботи. Зазвичай вони не оцінюють досягнуті результати і не корегують подальшу роботу з клієнтом; не володіють навичками психологічного консультування. Отже, їх уміння не завжди відповідають нормам посадових обов'язків, а їх прояв залежить передусім від складності проблеми клієнта. Професійно важливі якості вуличних соціальних працівників, функціональна компетентність яких має низький рівень сформованості, зазвичай неактивізовані і виявляються нестабільно: під час надання допомоги клієнту вони можуть бути не ввічливі, емоційно не врівноважені, не спостережливі, безвідповідальні.

Висновки з проведеного дослідження. Визначений критеріальний апарат дозволяє проводити діагностування функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників щодо вуличної соціальної роботи та корегувати ефективність її формування в процесі професійної підготовки фахівців із соціальної роботи у ВНЗ.

Література:

1. *Брокгауз Ф. А.* Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона (Т-Ф) / Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон. – М. : Директ-Медиа, 2014. – 1076 с.

2. *Ефремова Т. Ф.* Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный словарь [Электронный ресурс] / Т. Ф. Ефремова. – М. : Русский язык, 2000. – Режим доступа:

<http://www.efremova.info>. – Название с экрана.

3. *Маврина И. А.* Проектирование системы критериальных оценок эффективности деятельности профессиональных объединений

педагогов как субъектов развития образовательного учреждения / И. А. Маврина, А. А. Мотышева // Прикладная психология и психоанализ. – 2006. – № 12. – С. 30–31.

4. Макарова О. Ю. Критерии и показатели оценки эффективности функционирования воспитательной системы / О. Ю. Макарова // Фундаментальные исследования. – 2013. – Вып. № 1. – Ч. 2. (Серия “Педагогические науки”). – С. 348–351.

5. Методы системного педагогического исследования [Электронный ресурс]. – Режим доступа:

<http://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=30949>. – Название с экрана.

6. Толковый словарь русского языка / под. ред. Д. Н. Ушакова [Электронный ресурс]. – М. : ОГИЗ. – Т. 4. – Режим доступа:

<http://tolkslovar.ru/p12130.html>. – Название с экрана.

7. Торган М. М. Підготовка менеджерів освіти до здійснення контрольно-діагностичних функцій : дис. канд. пед. наук: спец. 13.00.04 / Торган Маріанна Миколаївна. – Одеса, 2011. – 217 с.